

Úpravy a zmeny vo fungovaní verejnej správy v okrese Dobšiná v rokoch 1938 – 1940¹

Pavol Tišliar

prof. PhDr. Pavol Tišliar, PhD.
University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava
Faculty of Arts
Department of Historical Sciences and Central European Studies
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
Slovakia
e-mail: pavol.tisliar@ucm.sk
&
Masaryk Univerzity
Faculty of Arts
Department of Archaeology and Museology
Arna Nováka 1
620 00 Brno
Czech Republic
e-mail: tisliar@phil.muni.cz
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0886-7499>

Populačné štúdie Slovenska 15:2:91-106

Adjustments and changes in the functioning of public administration in the Dobšiná district in the years 1938-1940

The paper deals with changes and modifications of the regional territorial administration in 1938 - 1940 in Slovakia, on the example of the Dobšiná district. Changes in public administration began to occur in Slovakia in connection with territorial changes that resulted from forced agreements and pressure on the Czechoslovak Republic at the end of 1938. Germany, Hungary and Poland initially appropriated relatively large border areas of Czechoslovakia, which in public administration caused reasonably significant problems that led to the temporary regulation of public administration and in Slovakia, finally after the disintegration of Czechoslovakia led to the reform of public administration. The Dobšiná district was one of the results of territorial changes, as the southern part of the former Rožňava district was occupied by neighbouring Hungary.

Keywords: regionálna verejná správa, okres Rožňava, okres Dobšiná, 1938-1940, Slovensko

Územné zmeny na Slovensku v roku 1938

Územné zmeny a „vysporiadanie sa“ so susedmi, ktorí si nárokovali vybrané časti pohraničných území, v ktorých žili prevažne príslušníci menšín, znamenali

¹ Príspevok je výstupom z grantovej úlohy APVV č. 20-0199 „Transformácia populačného vývoja na Slovensku v regionálnom pohľade od konca 19. do polovice 20. storočia“.

pre Československo výrazné narušenie dovtedajšej územnej integrity. Odštartovala ich dohoda v Mníchove, na ktorej boli riešené požiadavky Nemecka voči Československej republike. Územné straty sa po Mníchovskej dohode týkali najmä pohraničných území českých krajín s prevahou nemeckého obyvateľstva. Slovensko Nemeckej ríši vtedy odstúpilo predmostie Bratislavy, Petržalku a Devín. V Mníchove sa ale hovorilo aj o uspokojení územných požiadaviek ďalších dvoch susedov Československa, o Maďarsku a Poľsku. Ich požiadavky boli pre východnú časť republiky podstatne významnejšie a znamenali výrazné zmeny predovšetkým v oblasti južného Slovenska (obr. 1).

Obr. č. 1: Územnosprávne členenie Slovenska v roku 1940 s vyznačením územných zmien

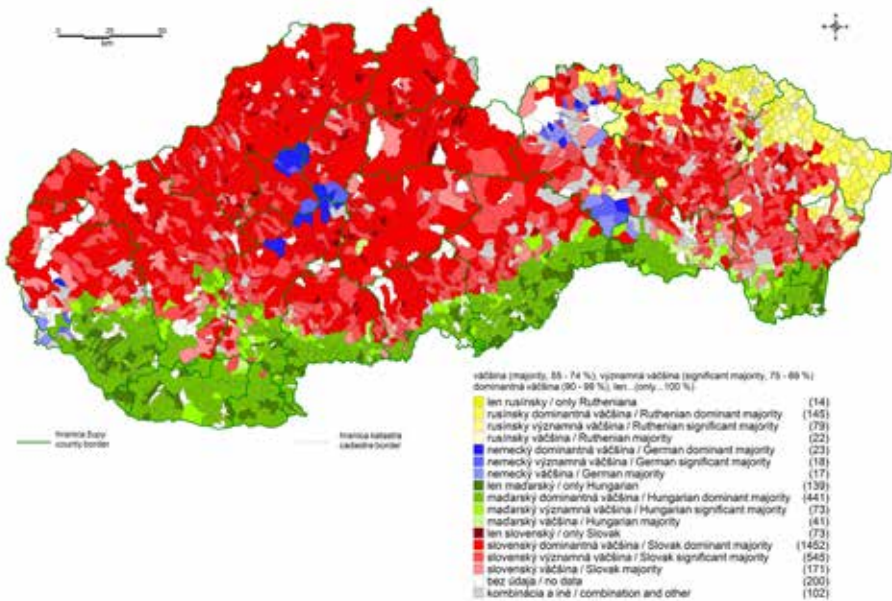
Kým dohoda s Poľskom z konca roku 1938 znamenala dočasnú stratu niektorých území Kysúc, Oravy a Spiša, sčasti priestor, o ktorý sa sporilo Československo s Poľskom už v 20. rokoch,² podstatne výraznejšie do územnej celistvosti Slovenska zasiahla Viedenská arbitráž, ktorou sa v prospech Maďarska výrazne posúvali južné hranice. Pri ich hrubom vytyčovaní sa dôvodilo výsledkami skompromitovaného sčítania ľudu z roku 1910, voči ktorým boli výraznejšie výhrady už v čase zberu údajov.³ Do Maďarska sa tak dostali aj časti jazykovo slovenských regiónov, ktoré v medzivojnovom období vykazovali aj vyšší podiel nemaďarského obyvateľstva

² Pozri bližšie napr. TIŠLIAROVÁ, Ingrid – TIŠLIAR, Pavol. K problematike plebiscitu na severnej Orave a na Spiši v 20. rokoch 20. storočia. In: *Almanach 14: Slovacy w Polsce*. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, s. 35-75; KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát*. Praha 1992, s. 9; tiež JANAS, Karol. Slovensko – poľské územné spory a spôsoby ich riešenia na severozápadnom Slovensku v rokoch 1938 – 1939. In: *Vlastivedný zborník Považia*, roč. XXII, 2004, s. 93–103.

³ Pozri napr. HOLEC, Roman. Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii. *Historický časopis*, roč. 58, 2/2010, s. 291-312; TIŠLIAR, Pavol – ŠPROCHA, Branislav. *Premeny vybraných charakteristík obyvateľstva Slovenska v 18.-1. pol. 20. storočia*. Bratislava: Centrum pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska FiF UK, 2017, s. 64-70.

(obr. 2, 3, 4).⁴

Slovensko posunom južných hraníc stratilo takmer 10,5 tis. km², kde žilo približne 860 tis. obyvateľov, z toho cez 270 tis. československej národnosti.⁵ Išlo teda o významné zmeny, ktoré mali nielen populačné, ale rovnako aj hospodárske a spoločenské dôsledky a v neposlednom rade vyvolali aj viaceré úpravy v organizácii verejnej správy. Zmeny, ku ktorým následne v oblasti verejnej správy došlo, sa zároveň stali jedným z impulzov pre úvahy o novom usporiadaní verejnej správy, ktoré napokon vyvrcholili v roku 1940 zavedením nového župného zriadenia na Slovensku. V tom čase však už Československo neexistovalo a Slovenská republika (1939 – 1945) riešenie organizácie verejnej správy spojila prakticky s budovaním orgánov nového štátneho útvaru.

Obr. č. 2: Jazykové hranice na Slovensku podľa výsledkov sčítania ľudu z roku 1910

Autonómia Slovenskej krajiny a Slovenský štát

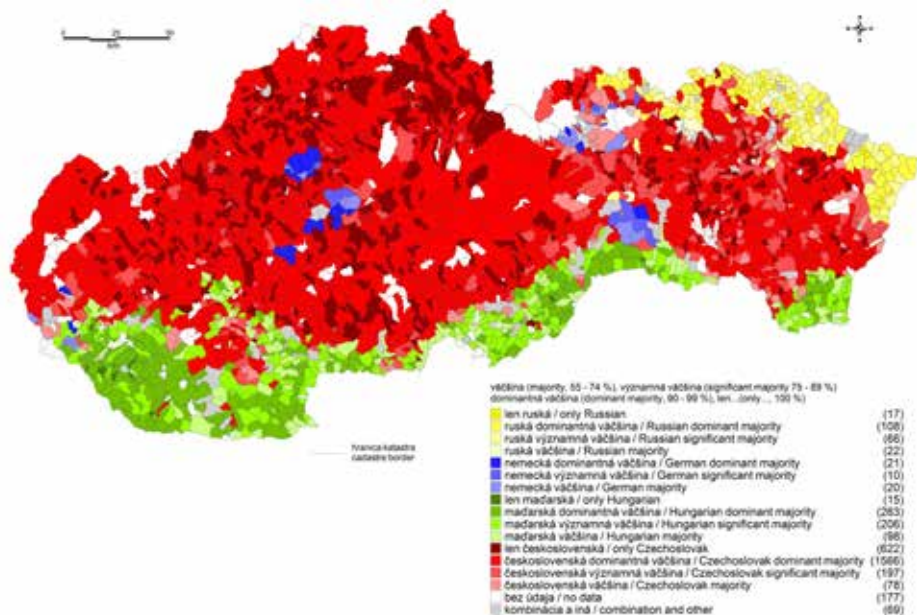
Mníchovom zadané zahraničnopolitické postavenie Československa a začínajúce územné zmeny ešte výraznejšie prehĺbili vnútropolitickú krízu, ktorá tu bola problematická už počas 2. polovice 30. rokov a mala dohru nielen

⁴ ČEPLĚ, Slavomír – ŠPROCHA, Branislav – TIŠLIAR, Pavol et al. *Historický atlas obyvateľstva Slovenska (18.-1. pol. 20. storočia)*. Bratislava: Centrum pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska FiF UK, 2017, s. 83-86.

⁵ ŽUDEĽ, Juraj. Zmeny československo-maďarských hraníc v dôsledku viedenskej arbitráže. *Slovenská archivistika*, roč. 26, 1991, č. 2, s. 42; tiež *Územie a obyvateľstvo Slovenskej republiky a prehľad obcí a okresov odstúpených Nemecku, Maďarsku a Poľsku*. Bratislava: Slovenský štatistický úrad, 1939, s. 7.

v podobe vyhlásenia autonómie Slovenska začiatkom októbra 1938 a prijatím zákona o autonómii, ale v podstate naznačila aj ďalšiu cestu, ktorou sa bude krajina ďalej uberať. Vplyv zahraničia na vnútornú politiku Česko-Slovenskej republiky a vnútorné problémy istým spôsobom predznamenal skorý koniec Česko-Slovenska.

Nová autonómna vláda Slovenskej krajiny na čele s Jozefom Tisom, ktorý spočiatku nastúpil na post splnomocneného ministra pre správu Slovenska, bola nútená riešiť, okrem iných problémov aj novovzniknuté zmeny územnej správy. Tie sa komplikovali aj tým, že súbežne fungoval v podstate dožívajúci Krajský úrad v Bratislave, ktorý bol od roku 1928 najvyšším predstaviteľom verejnej správy na Slovensku a zároveň sa začalo postupne budovať nové autonómne ministerstvo vnútra, postupne preberajúce jednotlivé agendy práve od krajského úradu.⁶ Preberanie agend ministerstvom vnútra trvalo až do roku 1940 a svojím spôsobom bolo komplikované aj ďalšími udalosťami, ktoré nastali na jar 1939. Rozpad Česko-Slovenskej republiky v marci 1939 neznamenal len novú štátoprávnu situáciu a premenu vrcholových orgánov autonómnej vlády a snemu, ale v tzv. malej vojne s Maďarskom sa prejavil ďalšími územnými zmenami. Popri strate Podkarpatskej Rusi prišlo k výraznejším zmenám predovšetkým na východnom Slovensku, kde maďarské obyvateľstvo prakticky nežilo.

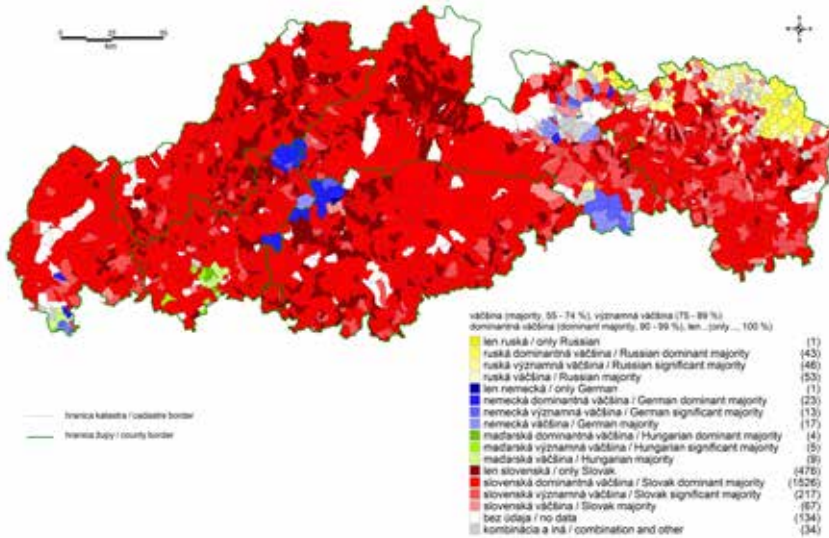

Obr. č. 3: Jazykové hranice na Slovensku podľa výsledkov sčítania ľudu z roku 1930

⁶ CHREŇOVÁ, Júlia. *Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku v rokoch 1939 – 1945*. Bratislava: MV SSR, 1977, s. 10 a n.

Dočasné úpravy verejnej správy v rokoch 1938-1939

Výrazné územné zmeny sa pochopiteľne dotkli najmä fungovania vnútornej správy na regionálnej úrovni. V tomto smere boli najzraniteľnejšie okresy, ich notárske obvody a pochopiteľne aj jednotlivé obce, ktoré ležali v postihnutých oblastiach, a ktorých sa dotýkali jednotlivé rozhraničovacie práce. Tie prebiehali ešte počas roku 1939, keďže vytýčenie hraníc v roku 1938 bolo len približné,

Obr. č. 4: Jazykové hranice na Slovensku podľa výsledkov sčítania ľudu z roku 1940

hrubé, keď sa určila demarkačná čiara. Územné zmeny v niektorých regiónoch znamenali aj odstúpenie správnych sídel. Preto jednou z prvých úloh bolo vybrať a pripraviť dočasné sídla v postihnutých južných regiónoch. Prezídium Krajinského úradu v Bratislave vydalo 4. novembra 1938 obežník, ktorý určil nové sídla okresov a policajných úradov v postihnutej južnej časti Slovenska. Zmeny sa týkali až 14 bývalých okresov.⁷ Súčasne bola ohlásená zmena v oblasti fungovania regionálnej a lokálnej samosprávy a rovnako i zmeny, ktoré boli nevyhnutné pri určení nových obvodov notárskych úradov, a tiež zadelenie obcí do zdravotných obvodov.⁸ Tieto zmeny sa mali týkať len postihnutých regiónov, kde už v novembri 1938 vznikala pomerne napätá situácia, lokálne aj nepokoje rôzneho charakteru. Pochopiteľne,

⁷ Okresy Šamorín, Galanta, Šaľa, Nové Zámky, Vráble, Levice, Lučenec, expozitúra Šahy, Modrý Kameň, Rimavská Sobota, Rožňava, Moldava, Košice-vidiek, Veľké Kapušany.

⁸ MVSР – Štátny archív v Košiciach, pobočka v Rožňave (ďalej: ŠAKE, p. Rožňava), fond Okresný úrad v Dobšinej, 1938 – 1944 (ďalej f. OÚ Dobšina), sign. č. 46/1938 pres. Obežník č. 69.525/1938 prez.; obežník bol tiež publikovaný v *Krajinský vestník pre Slovensko*, roč. XI/1938 (ďalej KV 1938), č. 302, s. 650.

značný vplyv na náladu obyvateľstva mala najmä obava z ďalšieho vývoja. Nespokojnosť vyvolávali aj niektorí príslušníci menšín, ktorí ostali v rámci územia Slovenska, ale tiež sa v tomto čase začali objavovať prípady zahraničnej propagandy, či už vo forme letákov, alebo vysielaním rôznych agentov-provokatérov do nových prihraničných oblastí.

Určené nové sídla okyptených a zrevidovaných okresov začali jednak s urýchlenným vyhľadáváním vhodných priestorov na prest'ahovanie úradov a následne začala prebiehať evakuácia zo zabraného územia. Činnosť okresnej samosprávy (okresné zastupiteľstvá, výbory a všetky komisie) bola zastavená. Umožňoval to zákon o politickej správe z roku 1927, ktorým sa na Slovensku zaviedlo do praxe krajiniské zriadenie.⁹ Oficiálnym zdôvodnením rušenia okresnej samosprávy v postihnutých regiónoch bola neschopnosť uznášať sa následkom straty území častí okresov, a tým aj straty niektorých členov okresných samosprávnych orgánov.

Na Slovensku tak od novembra 1938 začal fungovať na úrovni okresného zriadenia správny dualizmus, keďže sa likvidácia okresnej samosprávy týkala len regiónov s územnými zmenami (južné, ale aj severné okresy Slovenska). Odhliadnuc od oficiálneho zdôvodnenia, tento krok krajiniského úradu treba hodnotiť v jeho prvej fáze pozitívne. Cieľom totiž bolo čo najskôr zabezpečiť normálny chod regionálnych inštitúcií a keďže išlo o prihraničné regióny, tak zároveň aj snaha, aby boli novo situované úrady čím skôr plnohodnotne nápomocné nielen pri rozhraničovacích prácach, ale rovnako aj pri vedení ostatných agend, dotýkajúcich sa štátnych hraníc. Činnosť regionálnej samosprávy vykonával okresný náčelník a miestna samospráva bola postupne nahradzovaná menovanými vládnymi komisármi. Hoci bola situácia na hraniciach v roku 1939 viac-menej stabilizovaná, samospráva už obnovená nebola. Definitívnu podobu dostal správny systém na Slovensku, a to aj na úrovni okresov, prijatím zákona o verejnej správe vnútornej z roku 1939, s platnosťou od 1. januára 1940,¹⁰ K obnove samosprávnych orgánov však nedošlo. Už v júli 1939 bol vydaný zákon o reorganizácii verejnej správy vnútornej, ktorý od 1. januára 1940 rušil okresnú samosprávu na celom území Slovenska.¹¹ Samospráva sa presunula na novozriadené župy.¹²

⁹ ŠAKE, p. Rožňava, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 46/1938 prez. obežník PKÚ č. 72. 500/38 prez. reagujúci na výnos MV Slovenskej krajiny č. 387/38; KV 1938, č. 319, s. 680.

¹⁰ TIŠLIAR, Pavol. *Okresné zriadenie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 107 a n.; JANAS, Karol. *Reforma verejnej správy na Slovensku v roku 1940 s osobitným zameraním na obnovenie Župného úradu v Nitre*. In: *Studia historica Nitriensia*. Nitra: Univerzita Konštantína filozofa, 2002, s. 157–164; CHREŇOVÁ, Júlia. *Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku v rokoch 1939 – 1945*, s. 10 a n.

¹¹ Z. č. 190/1939 Sl. z. a n.

¹² TIŠLIAR, Pavol. *Okresné zriadenie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*, s. 113-114.

Okres Dobšiná a vytýčenie jeho nových hraníc

Medzi regióny postihnuté územnými zmenami po arbitrážnom rozhodnutí vo Viedni patrili aj okres Rožňava. Tento južný prihraničný okres s Maďarskom tvoril severovýchodnú časť niekdajšieho Gemera a Rožňava ako sídelné miesto okresnej správy fungovalo ustálené prakticky od novoveku. Územné zmeny okres rozdelili približne v polovici a okresné sídlo, ostalo súčasťou susedného Maďarska.¹³ V odstúpenej časti ležalo 21 sídiel a spočiatku na Slovensku zostalo 31 obcí bývalého Rožňavského okresu.¹⁴ Krajinský úrad v Bratislave určil za nové sídlo zvyšku okresu mesto Dobšiná.¹⁵ Južnú časť bývalého okresu Rožňava obsadila maďarská armáda po ustanovení demarkačnú čiaru už 11. novembra 1938 a postupne po tomto termíne začali prípravné práce na delimitáciu a konečné vytýčenie hraníc s Maďarskom, ktoré potom pokračovali najmä v prvej polovici nasledujúceho roku.¹⁶

Zmeny v novom okrese neboli definitívne. Problémová sa už spočiatku stala obec Pača, ktorej kataster priamo nesusedil s novým územným celkom. Z týchto dôvodov bola táto obec pričlenená k susednému Gelnickému okresu ešte koncom roku 1938.¹⁷ Netrvalo však dlho a Pača sa stala súčasťou Maďarska po ďalších územných zmenách v súvislosti so spomínanou slovensko-maďarskou malou vojnou na jar 1939. Podobne v tomto období Dobšinský okres prišiel aj o ďalšiu obec, Rekeňu (Rakovnicu). Takto sa definitívne stabilizoval počet obcí v okrese Dobšiná na 29.¹⁸ Tento okres sa tak zaradil medzi najmenšie na Slovensku, a to nielen svojou rozlohou, ale tiež nižším počtom obyvateľov. Podľa krajinského súpisu obyvateľstva, ktoré sa konalo na konci roku 1938 a bolo prakticky prvou významnou akciou, ktorá preverila aj fungovanie presťahovaného Okresného úradu v Dobšinej, žilo v novovzniknutom okrese 21 839 obyvateľov. Z pôvodného počtu obyvateľov (cca. 36 400 osôb v sčítaní 1930) tak okres stratil spolu

¹³ ŠAKE, p. Rožňava, f. Okresný úrad v Revúcej, 1923 – 1945, sign. č. 150/1939 prez.

¹⁴ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 29/38 prez., obežník PKÚ č. 70.595/38 prez. Z Rožňavského okresu Československo odstúpilo Maďarsku 21 sídiel: Borku, Borzovú (dnes Silická Brezová), Brzotín, Čučmu, Drnavu, Hárskút (dnes Lipovník), Jólesz (dnes Jovice), Kerešovce (dnes Kružná), Kováčovú, Lúčku, Krásnohorsku Dlhú Lúku, Nadabulu, Paškovú, Plešivec, Krásnohorské Podhradie, Rožňavu, Rudnú, Salovec (dnes Slavec), Silicu, Kunovú Teplicu, Vidovú. V rámci slovenských hraníc ostalo 31 obcí: Betliar, Brdárka, Rožňavské Bystré, Dedinky, Dobšiná, Gecelovce (dnes Koceľovce), Genč (dnes Honce), Gočaltovo, Gočovo, Hanková, Henckovce, Kobeliarovo, Čierna Lehota, Markuška, Ochtiná, Pača, Petrmánovce (dnes Petrovo), Malá Poloma, Veľká Poloma (v súčasnosti spolu tvoria Gemerskú Polomu), Rejdová, Rekeňa (dnes Rakovnica), Rochovce, Roštár, Rozložná, Nižná Slaná, Vyšná Slaná, Slavoška, Slavošovce, Štítnik, Vlachovo a Ztratená (dnes Stratená).

¹⁵ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 46/38 prez., obežník PKÚ č. 69.525/38 prez.

¹⁶ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 29/38 prez.; sign. č. 1270/39 prez.; sign. č. 33/38 prez.

¹⁷ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 29/38 prez., tiež pozri obežník PKÚ č. 74.010/38 prez., sign. č. D1-299/44.

¹⁸ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 5/39 prez., sign. č. 788/39 prez.

s odstúpeným územím približne 40% obyvateľov. Z nich však viac ako 36% sa hlásilo k slovenskej a českej národnosti.¹⁹

autor: P. Tršliar
Obr. č. 5 : Okres Rožňava v rokoch 1923 – 1938

Územné zmeny a sťahovanie okresného úradu z Rožňavy do Dobšinej zanechalo v obyvateľstve regiónu zmiešané pocity. Kolovali rôzne fámy, názory o možnom ďalšom posune hraníc, chýbalo konkrétne a ciele informovanie obyvateľstva. Aj to spôsobilo, že už tesne po vyhlásení arbitrážnych výsledkov sa začali v regióne aktivizovať miestni Československu lojálni obyvatelia a začali zriaďovať vo viacerých obciach „národné výbory“, miestami označované aj „revolučné výbory“.²⁰ V Dobšinej bol takýto výbor vytvorený už 2. novembra 1938, rovnako aj v susedných obciach, vo Vyšnej Slanej a Rajdovej. Existencia týchto, v podstate samozvaných miestnych orgánov bola krátka. Vláda Slovenskej krajiny ich už koncom roku 1938 rozpustila, keď bola najskôr zakázaná činnosť

¹⁹ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 336/40 prez.; Územie a obyvateľstvo ..., s. 8.

²⁰ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 359/39 prez.

miestnych výborov a napokon aj výborom v sídlach jednotlivých okresov.²¹ Úlohou a poslaním týchto rôznych výborov bola pomoc verejným úradom v organizácii správy a pri udržaní poriadku. Nemali žiadny právny základ, boli organizované len dobrovoľne.

Obr. č. 6 : Územné zmeny v okrese na základe viedenskej arbitráže z roku 1938

Budovanie verejnej správy v novom okrese

Okresný úrad sa do Dobšinej sťahoval postupne a trvalo určitý čas, kým začal riadne fungovať.²² Problematické totiž nebolo len presťahovať inventár, či písomné agendy úradu, ale zabezpečiť jeho činnosť aj personálne. Odvoz spisového materiálu potrebného k úradnej činnosti bol zabezpečený vzájomnou dohodou s maďarskou stranou o delimitácii.²³ Z pôvodného osadenstva Okresného úradu v Rožňave až 5 zamestnancov ostalo na obsadenom území. Bývalý okresný náčelník J. Bartáky sa v službách Maďarska stal ešte začiatkom novembra 1938

²¹ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 235/39 prez., obežník PKÚ č. 3737/1939 prez., tiež sign. č. 107/38 prez.

²² ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 29/38 prez., obežník PKÚ č. 70.595/38 prez., vl. nar. č. 175/1939 Sl. z., § 13.

²³ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 181/38 prez.

vrchným inšpektorom Rimamuránskej spoločnosti so sídlom v Ózde.²⁴ Bolo teda nevyhnutné personálne zabezpečiť aspoň hlavné funkcie úradu. Dočasne bol poverený vedením úradu do začiatku decembra 1938 bývalý zástupca okresného náčelníka z Rožňavy J. Belaj, ktorého vystriedal na konci roku Štefan Szabo.²⁵ Toho v januári 1939 vymenovali za okresného náčelníka aj definitívne.²⁶ Nový okresný úrad spočiatku fungoval len s 8 zamestnancami.

Evakuácia sa netýkala len okresného úradu a jeho zamestnancov. Zmena sídla sa dotkla aj ďalších inštitúcií. Do Dobšinej bol presťahovaný okresný súd, upravená bola jeho územná pôsobnosť. Odvolacím súdom sa mu stal Krajský súd v Levoči²⁷ a sťahoval sa aj daňový úrad, ktorý začal ihneď prispôbovať novému územiu celú daňovú správu.²⁸ Treba poznamenať, že daňová správa sa sťahovala do Dobšinej z Tornale, ktorá rovnako ostala na zabranom území.²⁹

Napokon bolo do Dobšinej sústredené aj okresné veliteľstvo Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže a 15. decembra 1938 začala vykonávať svoju činnosť aj Okresná sprostredkovateľňa práce v Dobšinej, ktorá sprvu pokračovala vo svojej činnosti ako inštitúcia vytvorená ešte okresnou samosprávou.³⁰ Z odstúpeného územia boli evakuované aj sídla rôznych okresných záujmových organizácií, spoločností a rôznych spolkov, ktoré pôsobili v medzivojnovom období v okrese Rožňava.³¹ Tým sa z Dobšinej stalo skutočné regionálne centrum. Prakticky všetky významné verejné inštitúcie sa koncentrovali do tohto mesta.

Zmeny nastali aj v podriadených zložkách správy. Novej situácii sa prispôbovali aj notárske a četnícke (žandárske) obvody, ktoré sa v okrese Dobšiná ustálili prakticky až počas roku 1940.³² Na najnižšom stupni štátnej správy pôsobili notárske úrady, ktoré vykonávali dozor a viedli viaceré správne agendy smerom k obciam. Po vzniku okresu Dobšiná existovalo 9 obvodných notárskych úradov so sídlami v Stratenej, Rejdovej, Gočove, Veľkej Polome, Betliari, Rožňavskom Bystrom, Štítniku, Roštári, Slavošovciach a jeden obecný so sídlom v Dobšinej.³³ V ich územnej pôsobnosti bolo potrebné vykonať väčšie revízie a prispôbiť ich

²⁴ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 3/38 prez.

²⁵ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 173/38 prez., obežníkom PKÚ č. 74.780/38 prez.

²⁶ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. D1-299/44. Zápisnica o odovzdaní OÚ z roku 1939.

²⁷ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. D1-299/44; tiež *Lexikón obcí Slovenskej republiky*. Bratislava: Štátny štatistický úrad, 1942, s. XVIII – XIX.

²⁸ ŠAKE, f. OÚ Dobšiná, sign. č. D1-299/44; tiež *Lexikón obcí Slovenskej republiky*. Bratislava: Štátny štatistický úrad, 1942, s. XVIII – XIX.

²⁹ ŠAKE, p. Rožňava, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 64/38 prez.

³⁰ ŠAKE, p. Rožňava, f. Okresný úrad ochrany práce v Rožňave 1932 – 1949 (ďalej OUOP Rožňava), sign. č. 6/39.

³¹ ŠAKE, p. Rožňava, f. OÚ Dobšiná, sign. č. 5/38 prez.

³² ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 688/40 prez. a krab. č. 26, sign. č. 486/42 prez.

³³ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 50/39 prez.

Obr. č. 7 : *Obvody četníckych (žandárskych) staníc v okrese Dobšiná, ustálené k 1. januáru 1940*

obvody hlavne v prihraničnej oblasti. K zmenám týchto obvodov došlo postupne, keď boli zrušené obvodné notárske úrady v Betliari a Rožňavskom Bystrom.³⁴

Zrušenie Obvodného notárskeho úradu v Betliari navrhol už 25. novembra 1938 Kamil Smutný, vedúci notár vo Veľkej Polome (Gemerská Poloma). Zdôvodnil to tým, že do jeho obvodu patrila už len obec Betliar, ktorú navrhol pričleniť k obvodu notariátu vo Veľkej Polome (Gemerská Poloma).³⁵ Jeho návrh bol s konečnou platnosťou napokon prijatý 15. januára 1940, kedy bol definitívne zrušený notársky obvod Betliar a obec Betliar sa stala súčasťou obvodu vo Veľkej Polome (Gemerská Poloma).³⁶

V prípade zrušenia Obvodného notárskeho úradu v Rožňavskom Bystrom sa postupovalo rovnako. Následkom zmien hraníc s Maďarskom tento notársky úrad stratil dve obce, Rudnú a potom aj spomínanú Rekeňu (Rakovnicu). V júli až septembri 1939 boli postupne obce Rožňavské Bystré a Honce pričlenené k susednému obvodnému notariátu v Štítniku, čím vlastne Obvodný notársky úrad v Rožňavskom Bystrom prestal vykonávať svoju činnosť a zanikol.³⁷ K menším

³⁴ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 38/38 prez.; sign. č. 38/40 prez.; sign. č. 688/40 prez., sign. č. 486/42 prez.; sign. č. 24/38 prez.

³⁵ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 38/38 prez.

³⁶ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 38/40 prez.

³⁷ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 688/40 prez., sign. č. 486/42 prez.

zmenám v obvode notárskeho úradu v Štítniku však došlo už tesne po zmenách hraníc. K 13. novembru 1938 boli do tohto obvodu pričlenené obce Gočaltovo a Rozložná, ktoré pred obsadením južnej časti okresu Rožňava Maďarskom patrili do obvodu notárskeho úradu v Kunovej Teplici, ktorá ležala v zabratej časti regiónu.³⁸

Spomínané presuny obcí a územné zmeny notárskych obvodov sa v roku 1940 definitívne ustálili a ostali základom verejnej správy okresu Dobšiná až do roku 1945.

V obciach bola postupne od konca roku 1938 nahrádzaná obecná spamospráva menovaním vládnych komisárov. Jednou z prvých obcí so zrušenou samosprávou bola v okrese Dobšiná obec Ochtiná. Obecné zastupiteľstvo tu nahradil vládny komisár už 17. novembra 1938. Menovanie vládnych komisárov do jednotlivých obcí nabralo na intenzite v tunajšom okrese najmä v nasledujúcom roku.³⁹

Brachiálna správa, ktorú tvorili predovšetkým četníci (žandári) bola rovnako prispôbovaná novým podmienkam. Zmeny a úpravy ich fungovania boli vykonané najmä koncom roku 1938 a definitívne upravené v nasledujúcom roku 1939. Nové okresné četnícke (žandárske) veliteľstvo bolo zriadené v Dobšinej ešte v novembri 1938.⁴⁰ Služobne patrilo sprvu pod Hlavné četnícke oddelenie v Brezne nad Hronom,⁴¹ no už 9. mája 1939 bolo toto hlavné veliteľstvo zrušené a okres Dobšiná bol služobne priradený k hlavnému veliteľstvu so sídlom v Levoči.⁴²

V okrese ostali pôsobiť 4 četnícke (žandárske) stanice so sídlami v Štítniku, Slavošovciach, Malej Polome a Dobšinej. Nové dočasné četnícke stanice boli narychlo vytvorené v Gočaltove, Genči (Honca) a Rožňavskom Bystrom, čím sa sledovala najmä snaha o posilnenie bezpečnosti novej štátnej hranice, ktorá bola v tomto období často narušovaná ilegálnymi prechodmi.⁴³ Dobšinská posádka bola posilnená zvyškami rožňavskej. Na severe okresu ešte dočasne pôsobila četnícka stanica v Stratenej. V roku 1939 došlo k zrušeniu posádky v Rožňavskom Bystrom a k premiestneniu sídla stanice z Malej Polomy do Betliari.

Súčasťou colnej správy boli oddelenia finančnej stráže. Hlavný inšpektorát finančnej stráže sídlil v Štítniku a jemu podriadené oddelenia v Betliari, Rakovnici (do marca 1939), Rozložnej a Štítniku. Nové colné úrady sídlili v pohraničných

³⁸ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 24/38 prez.

³⁹ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 42/39 prez. a sign. č. 112/39 prez.

⁴⁰ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 87/38 prez.; sign. č. 111/39 prez.; sign. č. 113/39 prez.; sign. č. 116/38 prez.; sign. č. 3/40 prez.

⁴¹ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 1014/39 prez.

⁴² ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 866/39 prez.

⁴³ Bližšie pozri napr. HETÉNYI, Martin. K niektorým aspektom situácie na slovensko-maďarskom pohraničí 1938 – 1945. *Vojenská história*, 10, 2006, č. 3, s. 20-43; tiež HETÉNYI, Martin. Náčrt problematiky utečencov z Maďarska v okrese Nitra 1938-1945. In: *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005, s. 429-442.

obciach, v Betliari a Štítniku.⁴⁴

Bezprostredný dopad zmien na obyvateľstvo okresu

Život v novo okrese nebol jednoduchý. Vytýčeným hraníc v roku 1938 a rozdelením bývalého okresu Rožňava došlo k výrazným dopravným problémom, ktoré predznamovali najmä problémy so zásobovaním. Hlavné štátne cesty smerom na juh boli predelené novou demarkačnou čiarou (štátnou hranicou) a týkalo sa to aj dôležitej železnice, ktorá bola rozdelená až na troch miestach. Prakticky došlo k odrezaniu slavošovsko-štítnickej doliny v juhozápadnej časti okresu, ktoré nemali spojenie so zvyškom okresu. Hoci vznikla bilaterálna dohoda s Maďarskom o využití železnice, ktorá prechádzala aj cez územie Maďarska, situáciu bolo potrebné urýchlene riešiť. Postihnuté obce, ktorých bolo až 18 na vzniknutú situáciu zareagovalo vyhlásením osobitného memoranda smerujúceho k autonómnej vláde, v ktorom žiadali urgentnú pomoc, najmä pri úprave spojovacej cesty prechádzajúcej z Nižnej Slanej do štítnickej doliny cez obce Roštár a Petrmánovce (Petrovo), ktorá v tom čase bola len neupravenou lesnou cestou, neprejazdnou najmä v zimných mesiacoch.⁴⁵ Preto sa táto cesta začala upravovať. Uvažovalo sa aj nad novou železnicou Štítnik – Nižná Slaná, ktorá však ostala len nerealizovanou myšlienkou, keďže na ňu neboli financie.⁴⁶

Problematické nebolo len spojenie a zásobovanie, ale zmeny hraníc znamenali aj problém pre mnohých zamestnaných obyvateľov, ktorí takto museli za prácou prechádzať nové štátne hranice. Išlo o dočasný problém, keďže už v novembri 1938 začalo dochádzať k prepúšťaniu obyvateľov na zabratom území,⁴⁷ čo vyvolávalo na slovenskej strane nepokoje vo viacerých obciach. Demonštrácie boli organizované v Štítniku, Ochtinej, Rozložnej a zasahovať muselo aj četníctvo.⁴⁸ Prepúšťaním rástla v regióne nezamestnanosť. Okresná sprostredkovateľňa práce v Dobšinej vykázala k 1. januáru 1939 už 732 prihlásených nezamestnaných⁴⁹ a tieto počty sa podarilo výraznejšie znižovať v podstate až okolo roku 1942.

V štítnicko-slavošovskej doline okresný úrad zriadil kvôli zásobovaniu špeciálne „potravné družstvá“. Nachádzali sa vo väčších obciach, v Štítniku, Slavošovciach, Roštári, Rožňavskom Bystrom a pod.⁵⁰ Prakticky až vyriešením dopravy a prepravy tovarov sa situácia v juhozápadnej časti okresu ako-tak stabilizovala.

Prijatím zákona o verejnej správe vnútornej v roku 1939 bol okres Dobšiná od 1. januára 1940 zaradený pod Pohronskú župu. S rozlohou 563 km² patril skutočne

⁴⁴ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 39/38 prez.; vl. nar. 202/1930 Sb. z. a n.

⁴⁵ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 4/38 prez.; sign. č. 2/39 prez.; sign. č. 198/38 prez.

⁴⁶ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 2/39 prez.

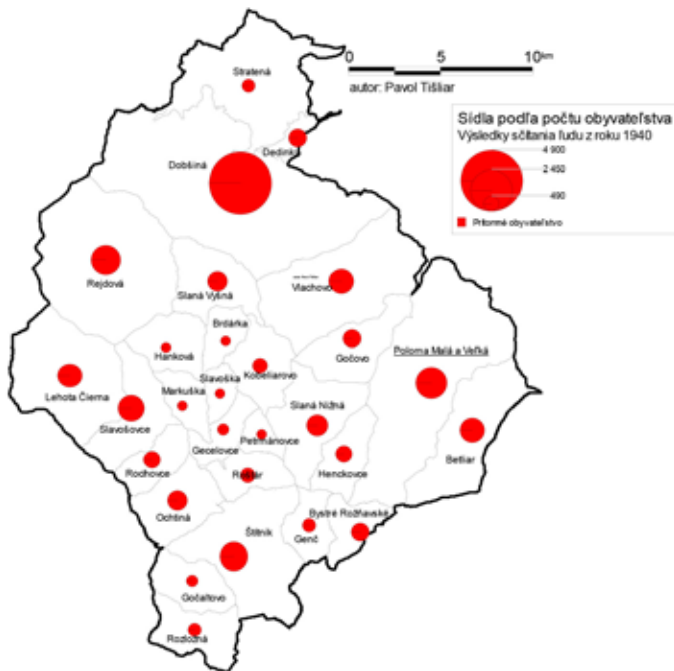
⁴⁷ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 5/39 prez.

⁴⁸ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 70/38 prez.

⁴⁹ ŠAKE, p. Rožňava, f. OUOP Rožňava, sign. č. 637/39.

⁵⁰ ŠAKE, p. Rožňava, sign. č. 198/38 prez.

medzi najmenšie regióny, navyše s pomerne nízkou hustotou obyvateľstva, ktorá sa pohybovala na úrovni necelých 37 obyvateľov na km².⁵¹ Kým v roku 1938 ešte región vykazoval skoro 22 tis. obyvateľov, pri sčítaní ľudu 1940 napočítali 20 689 prítomných osôb, z toho až 736 bolo cudzincov bez štátnej príslušnosti. Napriek tomu, že sever okresu v minulosti vykazoval pomerne vysoké počty najmä nemeckého obyvateľstva, výsledky z roku 1940 už nezachytili ani 6% podiel Nemcov. Koncentrovali sa v meste Dobšiná (vyše 22,5% obyvateľstva), kde bolo početne zastúpené aj maďarské obyvateľstvo, ktoré tu tvorilo približne 14% obyvateľov. V okrese prevažovalo slovenské obyvateľstvo (vyše 86%).

Obr. č. 8 : *Sídla okresu Dobšiná podľa počtu obyvateľov (Sčítanie ľudu z roku 1940)*⁵²

Okres Dobšiná existoval ako osobitná regionálne územnosprávna jednotka až do oslobodenia v roku 1945. Po obnove územnej integrity Slovenska/Československa podľa stavu z roku 1938 sa obnovil aj bývalý Rožňavský okres vo svojich pôvodných hraniciach.

⁵¹ TIŠLIAR, Pavol. *Národnostný kataster na Slovensku z roku 1940*. Bratislava: SNA, 2011, s. 281.

⁵² Tamže, s. 274.

Zoznam prameňov a literatúry (Sources)

- MVSR – Štátny archív v Košiciach, pobočka v Rožňave
 - f. Okresný úrad v Dobšinej, 1938 – 1944.
 - f. Okresný úrad v Revúcej, 1923 – 1945.
 - f. Okresný úrad ochrany práce v Rožňave 1932 – 1949.
- ČÉPLÖ, Slavomír - ŠPROCHA, Branislav - TIŠLIAR, Pavol et al. *Historický atlas obyvateľstva Slovenska (18.-1. pol. 20. storočia)*. Bratislava: Centrum pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska FiF UK, 2017.
- HETÉNYI, Martin. K niektorým aspektom situácie na slovensko-maďarskom pohraničí 1938 – 1945. *Vojenská história*, 10, 2006, č. 3, s. 20-43.
- HETÉNYI, Martin. Náčrt problematiky utečencov z Maďarska v okrese Nitra 1938-1945. In: *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005, s. 429-442.
- HOLEC, Roman. Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii. *Historický časopis*, roč. 58, 2/2010, s. 291-312.
- CHREŇOVÁ, Júlia. *Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku v rokoch 1939 – 1945*. Bratislava: MV SSR, 1977.
- JANAS, Karol. Reforma verejnej správy na Slovensku v roku 1940 s osobitným zameraním na obnovenie Župného úradu v Nitre. In: *Studia historica Nitriensia*. Nitra : Univerzita Konštantína filozofa, 2002, s. 157–164.
- JANAS, Karol. Slovensko – poľské územné spory a spôsoby ich riešenia na severozápadnom Slovensku v rokoch 1938 – 1939. In: *Vlastivedný zborník Považia*, roč. XXII, 2004, s. 93–103.
- KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát*. Praha 1992.
Krajinský vestník pre Slovensko, roč. XI/1938.
Lexikón obcí Slovenskej republiky. Bratislava: Štátny štatistický úrad, 1942, s. XVIII – XIX.
Slovenský zákonník 1939.
- TIŠLIAR, Pavol – ŠPROCHA, Branislav. *Premeny vybraných charakteristík obyvateľstva Slovenska v 18.-1. pol. 20. storočia*. Bratislava: Centrum pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska FiF UK, 2017.
- TIŠLIAR, Pavol. *Národnostný kataster na Slovensku z roku 1940*. Bratislava SNA, 2011, s. 281.
- TIŠLIAR, Pavol. *Okresné zriadenie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013.

- TIŠLIAROVÁ, Ingrid – TIŠLIAR, Pavol. K problematike plebiscitu na severnej Orave a na Spiši v 20. rokoch 20. storočia. In: *Almanach 14: Slovacy w Polsce*. Kraków : Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, s. 35-75.
- Územie a obyvateľstvo Slovenskej republiky a prehľad obcí a okresov odstúpených Nemecku, Maďarsku a Poľsku*. Bratislava: Slovenský štatistický úrad, 1939.
- ŽUDEL, Juraj. Zmeny československo-maďarských hraníc v dôsledku videnskej arbitráže. *Slovenská archivistika*, roč. 26, 1991, č. 2, s. 42.